

Student: Mathieu Weiss (5580579)

Scriptiebegeleider: Dr. Lars Behrisch

Masterscriptie Universiteit Utrecht 2020/2021

Woord aantal: 11263

De Iraanse (1979) en Egyptische revolutie (2011)

Waarom Khomeini na de revolutie in Iran de macht definitief wist te grijpen en de Moslimbroederschap onder Morsi hier niet in slaagde na de Egyptische revolutie

Iraniërs in Teheran dragen een poster van Ayatollah Khomeini, tijdens een demonstratie tegen de sjah, 16 januari 1979. Beeld AFP

Leden van de Moslimbroederschap en aanhangers van de afgezette president Mohamed Morsi op het Raba El-Adwyiaplein in Caïro, 28 juni 2013 Egypte. © Reuters

Abstract:

In 1979 greep ayatollah Khomeini de macht in Iran na een revolutie tegen de autocratische sjah Mohammad Reza Pahlavi. Ruim dertig jaar ontvouwde zich in Egypte ook een revolutie, waarbij de dictatoriale Mubarak in 2011 werd afgezet en werd vervangen door de democratisch verkozen president Morsi, leider van de Moslimbroederschap. Khomeini slaagde er na de revolutie in de macht definitief te behouden. Dit in tegenstelling tot Morsi, die in juli 2013 de macht verloor aan het Egyptische leger onder generaal Al-Sisi. Deze scriptie tracht te verklaren waarom Khomeini de macht definitief kon behouden, en Morsi niet. Er is al veel geschreven binnen de historiografische literatuur over beide revoluties. Tot dusver is er echter nog geen vergelijkend onderzoek gedaan naar de specifieke verschillen tussen Khomeini en Morsi. Deze vraag wordt beantwoord aan de hand van drie dimensies van verklaringen: organisatiestructuren, ideologie en charismatisch leiderschap. Uit het onderzoek blijkt dat er een hiërarchie bestaat tussen de verschillende verklaringen. De verschillen in organisatiestructuren verklaren het beste waarom Khomeini de macht wel kon behouden en Morsi niet. De verschillen in ideologie spelen tevens een significante rol, al is deze niet net zo sterk als de eerste dimensie. De rol van charismatisch leiderschap is aanvullend op de eerste twee dimensies van verklaringen. Charismatisch leiderschap speelde geen doorslaggevende rol in het behouden van de macht door Khomeini, of het verliezen van de macht door Morsi.

Inhoudsopgave

Inleiding.....	4
Iraanse revolutie 1979	10
<i>Organisatie- en machtspositie Khomeini</i>	13
<i>Macht over het leger, Islamitische Revolutionaire Garde en oorlog met Irak</i>	16
<i>Binnenlandse oppositie</i>	17
<i>Debat islamitische fundering voor organisatie-en machtsstructuur na de revolutie</i>	18
Egyptische revolutie 2011	20
<i>Organisatie Moslimbroederschap</i>	21
<i>Egyptische leger en oppositionele bewegingen</i>	22
<i>Interne spanningen binnen de organisatie van de Moslimbroederschap</i>	24
<i>Debat over het falen van de Moslimbroederschap in haar machtsbehoud</i>	25
Charismatisch leiderschap Khomeini en Morsi.....	28
Conclusie:.....	31
Literatuurlijst:.....	36

Inleiding

Op 11 februari 1979 greep ayatollah Khomeini (1902-1989) de macht in Iran nadat de autocratische sjah Mohammad Reza Pahlavi (1919-1980) het land was ontvlucht. In de nacht van 11 op 12 februari namen Iraanse revolutionairen de nationale radio- en tv-stations over en riepen de overwinning uit. Khomeini installeerde vanaf de machtsovername een antiwesterse islamitische theocratie in Iran die nog decennia zou aanblijven. Ruim dertig jaar later op 25 februari 2011, trokken Egyptenaren massaal naar het Tahrirplein in Caïro, wat de start vormde van een revolutie. De betogers eisten het aftreden van de dictator Hosni Mubarak (1928-2020) die al dertig jaar autocratisch heerser was over Egypte.¹ Op deze dag ontketenden een deel van de Egyptenaren een revolutie waarbij de Moslimbroederschap onder leiding van Mohamed Morsi (1951-2019) de macht in Egypte overnam. In tegenstelling tot Khomeini, slaagde de Moslimbroederschap onder leiding van Morsi er niet in de macht in Egypte langdurig te grijpen. Waarom slaagde Khomeini er wel in de macht definitief in Iran te grijpen na de revolutie van 1979 en lukte dat Morsi en de Moslimbroederschap niet na de revolutie in Egypte van 2011? Om deze vraag te beantwoorden, vergelijkt deze scriptie de Iraanse revolutie van 1979 met de Egyptische revolutie van 2011. Middels deze vergelijking tracht dit onderzoek tevens antwoorden te bieden op de bredere historiografische vraag hoe organisatiestructuren, ideologieën en charismatisch leiderschap een land in staat van revolutie kunnen brengen of juist een revolutie kunnen tegenhouden en ondermijnen. Ik verwacht met name antwoorden op de vraag waarom Khomeini er wel in slaagde de macht definitief te grijpen en Morsi niet, te vinden binnen de dimensie van organisatiestructuren en ideologie.

Binnen het historiografische debat is veel onderzoek gedaan naar de Iraanse revolutie en in mindere mate naar de Egyptische revolutie. Deze scriptie baseert zich alleen op Engelstalige literatuur waardoor ik mij beperk tot slechts een klein deel van het historiografische debat en dus ook slechts een klein deel aan het debat kan toevoegen en aanvullen. Door academici als Asef Bayat, Hamid Dabashi en vele anderen is al veel geschreven over de Iraanse revolutie.² Zij deden onderzoek naar de vraag waarom de Iraanse revolutie slaagde en wat hier de oorzaken van waren. Deze scriptie gaat uit van deze verklaringen, maar tracht door de vergelijking te maken met de Egyptische revolutie, nuance aan het debat te geven over de specifieke verklaring

¹ Asef Bayat, *Making Islam Democratic, Social Movements and the Post-Islamist Turn* (Stanford, 2007).

² Asef Bayat, *Making Islam Democratic, Social Movements and the Post-Islamist Turn* (Stanford, 2007), Hamid Dabashi, *Theology of Discontent; The Ideological Foundations of the Islamic Revolution* (New York: Routledge, 2006).

waarom Khomeini wel aan de macht bleef, en de Moslimbroederschap onder leiding van Morsi niet.

De Iraanse Hamid Dabashi, gespecialiseerd in Iraanse studies en vergelijkende literatuurwetenschappen, suggereert in zijn boek *Theology of Discontent The Ideological Foundations of the Islamic Revolution* dat de Iraanse revolutie een islamitische revolutie was.³ Hij beschrijft een sterke ontwikkeling van de islamitische beweging in Iran vanaf de jaren zestig. Dabashi spreekt over Iran als een diepreligieuze samenleving waarin de islamisten zich al een lange tijd voorbereidden op een islamitische overname van de macht. Deze overname vond volgens hem plaats via verschillende instituties in Iran: moskeeën, de religieuze begeleiding van jongeren, islamitische preken, diverse trainingen en publicaties van artikelen. De islamisten waren volgens Dabashi druk bezig met het werven, organiseren, trainen en het mobiliseren van mensen. De islamisten wachtten op het moment dat zowel intern als internationaal de kansen zich voordeden om de macht onder leiding van Khomeini te grijpen. Volgens Dabashi legde Khomeini door deze langdurige voorbereiding en organisatie een stabiele fundering voor het behouden van de macht na de revolutie.⁴ Deze analyse van Dabashi is interessant om te testen aan de hand van de Moslimbroederschap, omdat ook de Moslimbroederschap zich al langdurig aan het voorbereiden was op een machtsovername en net als Khomeini en zijn entourage binnen verschillende instituties in Egypte actief waren. Hierom is een reflectie op de organisatiestructuren in zowel Egypte als Iran nuttig. Met name de organisatie van het leger in beide landen staat centraal, omdat deze in beide revoluties een cruciale rol speelden. De Moslimbroederschap verloor immers de macht aan het Egyptische leger onder Al-Sisi, terwijl Khomeini het leger onder zich had, en in staat was een extra nieuw leger te creëren: de Islamitische Revolutionaire Garde Corps (IRGC). Daarnaast gaat de scriptie in op de verschillende andere oppositionele actoren in Egypte en Iran die organisatorisch van belang waren.

De Egyptische revolutie wordt zowel academisch als maatschappelijk/historisch veelal ingebed in de bredere context van de Arabische lente die in Tunesië begon in 2010. Asef Bayat twijfelt of er tijdens de Arabische lente überhaupt sprake was van revoluties. Bayat's argument is gebaseerd op de bewering dat de opstanden van 2011 geen enkele bijbehorende intellectuele fundering hadden. Daarnaast stelt Bayat dat er geen visie, concepten, en filosofieën aanwezig waren die het ideologische onderbewustzijn van de rebellen inlichtte, en die hun visie of keuze

³ Dabashi, *Theology of Discontent*, 28.

⁴ Idem, 30.

van strategieën en type leiderschap beïnvloeden. Het ontbreken van deze ideologische fundering is volgens Bayat de verklaring waarom de Egyptische revolutie niet slaagde. Bovendien, zo argumenteert hij, ontbrak het de Egyptische revolutie aan vergelijkbare niveaus van radicalisme in politieke en economische vooruitzichten in vergelijking met eerdere opstanden zoals de Iraanse revolutie. Daarom stelt Bayat dat de opstand in Egypte niet zozeer als een revolutie, noch een hervorming moet worden bestempeld, maar als een ‘*refolution*’. *Refolution* is een revolutionaire beweging die is ontstaan om de zittende staten te dwingen zichzelf te veranderen, om betekenisvolle hervormingen uit te voeren op het niveau van de revolutie. Deze opstanden, zo beweert hij, leken op een revolutie in termen van mobilisatie, maar leken op een hervorming in termen van verandering.⁵ Binnen de literatuur ondersteunt Elizabeth Iskander de analyse van Bayat met betrekking tot het gebrek aan visie en ideologieën, maar specifiek met betrekking tot het falen van de Moslimbroederschap en Morsi. In haar werk *Sectarian Conflict in Egypt* verdedigt zij de stelling dat de Moslimbroederschap haar macht verloor omdat de organisatie geen duidelijke visie en ideologie had waardoor een groot deel van de Egyptenaren het vertrouwen in de Moslimbroederschap verloor.⁶ Iskander verdedigt dit standpunt door de beargumenteren dat door intern conflict over de koers van de Moslimbroederschap het voor de buitenwereld onduidelijk werd welke kant Morsi en de Moslimbroederschap op wilde met Egypte.

Midden-Oosten expert Mehran Kamrava reageert op Bayat door te stellen dat het juist is om te bevragen of wat zich in de Arabische lente afspeelde wel degelijk revoluties waren.⁷ Kamrava erkent dat in termen van hoeveelheid tijd die ze nodig hadden om zich te ontvouwen, het de Egyptische revolutie van 2011 ontbrak aan de schaal en duur van de Iraanse revolutie. Maar de afwezigheid van concepten en filosofieën is een kenmerk van alle spontane revoluties, en de veronderstelde kaping van de revolutie is een uitloeijsel van wie erin slaagt om macht te krijgen en wie niet. Volgens Kamrava is het al dan wel of niet slagen van een revolutie niet afhankelijk van de aanwezigheid of afwezigheid van visies en ideologieën. Deze analyse van Kamrava weerlegt echter nog niet het punt van Iskander dat het gebrek aan een duidelijke visie en ideologie binnen de Moslimbroederschap het falen van de Moslimbroederschap verklaart. Deze

⁵ Asef Bayat, *Revolution without Revolutionaries: Making Sense of the Arab Spring* (Stanford, CA: Stanford University Press, 2017), 18.

⁶ Elizabeth Iskander, *Sectarian Conflict in Egypt: Coptic Media, Identity and Representation* (New York: Routledge, 2012).

⁷ Mehran Kamrava, *A Concise History of Revolutions*. (Cambridge: Cambridge University Press, 2019), 7.

scriptie gaat in op dit debat en poogt dieper in te gaan op de rol van ideologie als verklaring voor de verschillen tussen beide revoluties.

De centrale vraag waarom Khomeini er wel in slaagde de macht definitief te grijpen en Morsi niet beantwoordt deze scriptie aan de hand van verschillende mogelijke verklaringen. Verschillende organisatiestructuren zoals het leger en oppositie, ideologie en charismatisch leiderschap kunnen een rol hebben gespeeld. Deze scriptie hanteert een duidelijke verhouding tussen de verklaringen waarbij de organisatiestructuren en ideologie de basis vormen voor de vergelijking. Ik verwacht dat charismatisch leiderschap een aanvullende rol zal hebben om de verschillen te verklaren. Met deze derde verklaring wijkt deze scriptie af van vele voorgaande onderzoeken. Er is tot dusver namelijk nog weinig expliciet een vergelijking gemaakt tussen Khomeini en Morsi wat charismatisch leiderschap betreft. Dit zou meer nuance aan het debat kunnen geven in de zoektocht naar verklaringen voor de verschillen in uitkomsten van beide revoluties. Uit dit onderzoek zal hopelijk beter inzicht ontstaan of er een hiërarchie bestaat tussen de mogelijke verklaringen en of deze hiërarchie sterk of zwak is. Verder is deze scriptie gebaseerd op literatuuronderzoek waarbij deze twee casussen met elkaar worden vergeleken.

Socioloog John Foran schreef in het artikel *Revolutionizing Theory/Theorizing Revolutions: State, Culture, and Society in Recent Works on Revolution* over de rol van ideologie en leiderschap inzake revoluties. Foran stelt dat ideologie belangrijk is, omdat deze helpt te begrijpen waarom sommige groepen en elites samenkomen tijdens revolutionaire tijdperken en andere groepen dit niet doen. Politieke activisten groeperen zich vaak rond een vermeende “leider”, een redder, iemand die de juiste dingen zegt, de juiste achtergrond en geloofsbrieven heeft en, het belangrijkste, de beste toegang heeft tot communicatiemiddelen met de bredere massa.⁸ Foran stelt dat ideologie en een leider sterk met elkaar samenhangen ten tijde van revoluties. Ik verwacht echter dat de rol van organisatiestructuren en ideologie de sterkste verklaringen bieden om te begrijpen waarom Khomeini de macht wel definitief greep en waarom Morsi niet.

De Israëliëse Shmuel Noah Eisenstadt verzamelde en vertaalde een deel van het werk van de Duitse socioloog Max Weber in het boek *Max Weber On Charisma and Institution Building* over de functie van charisma als politieke legitimiteit. Weber stelt dat charisma een instabiele vorm van autoriteit is, en uiteindelijk plaats maakt voor geroutineerde vormen van politiek

⁸ John Foran, *Revolutionizing Theory/Theorizing Revolutions: State, Culture, and Society* (New York: New York University Press, 1995), 123.

gedrag.⁹ Barry Schutz ondersteunt de visie van Weber in zijn boek *A Framework for Analysis in Revolution and Political Change in the Third World* en voegt daar aan toe dat charismatisch leiderschap onvoldoende basis vormt om de macht lang te behouden, volgens hem zijn nieuwe politieke instellingen essentieel voor het behouden van de macht.¹⁰ Jerrold Post deelt deze analyses niet volledig. In zijn boek *Narcissism and the Charismatic Leader-Follower Relationship* stelt hij dat in het geval dat een charismatisch leider zijn volgers aan hem weet te binden tegenover een externe vijand, dit een voldoende sterke fundering is voor machtsbehoud.¹¹ Deze scriptie gaat in op deze visies in het vergelijkende hoofdstuk over charismatisch leiderschap tussen Khomeini en Morsi.

Alvorens in te gaan op de Egyptische revolutie, is het belangrijk om duidelijk te maken dat gedegen bronnenonderzoek naar Egypte en de revolutie bijzonder moeilijk is. Volgens historicus Khaled Fahmey is het in Egypte zeer lastig om degelijk historisch onderzoek te doen, omdat de Egyptische overheid primaire bronnen over de Egyptische revolutie actief controleert en achterhoudt om de beeldvorming van de geschiedenis te manipuleren. Volgens Fahmey wil de Egyptische overheid niet dat de volledige werkelijkheid naar buiten komt. Aangezien dit paper zich mengt in dit debat, is het relevant om dit kort te benoemen. Er bestaat wel veel literatuur over dit onderwerp. Dit onderzoek baseert zich hoofdzakelijk op de literatuur van Asef Bayat, Hamid Dabashi, Mehran Kamrava, Max Weber, Elizabeth Iskander, en Eric Trager.¹² Verder stopt mijn onderzoek met betrekking tot Khomeini in 1989 bij zijn sterfte en in juli 2013 inzake Morsi, toen het Egyptische leger onder Al-Sisi de macht overnam.

Deze scriptie heeft een structuur bestaande uit vier hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk zal ingaan op Iran en de verschillende organisatiestructuren die binnen Iran van belang waren en over de rol van ideologie. Het tweede hoofdstuk focust op Egypte en de verschillende organisatiestructuren en de rol van ideologie. In het derde hoofdstuk richt deze scriptie zich op de rol van charismatisch leiderschap met betrekking tot Khomeini en Morsi. Naar mijn inziens

⁹ Shmuel Eisenstadt, *Max Weber, On Charisma and Institution Building* (Chicago, IL: University of Chicago Press, 1968), 54.

¹⁰ Barry M. Schutz and Robert O. Slater, *Revolution and Political Change in the Third World*, (Boulder, CO: Lynne Rienner, 1990), 9

¹¹ Post, Jerrold. 1986. "Narcissism and the Charismatic Leader-Follower Relationship." *Political Psychology* 7, No.4, 675-688.

¹² Asef Bayat, *Making Islam Democratic, Social Movements and the Post-Islamist Turn* (Stanford, 2007)., Hamid Dabashi, *Theology of Discontent; The Ideological Foundations of the Islamic Revolution* (New York: Routledge, 2006)., Mehran Kamrava, *A Concise History of Revolutions*. (Cambridge: Cambridge University Press, 2019), Shmuel Eisenstadt, *Max Weber, On Charisma and Institution Building* (Chicago, IL: University of Chicago Press, 1968), Iskander, Elizabeth.2013. "The Fall of the Muslim Brotherhood: Implications for Egypt." *Middle East Policy*, 111-123. , Eric Trager, *The Muslim Brotherhood in Contemporary Egypt: Democracy redefined or confined?* (London: Routledge, 2012).

is dit in eerste instantie een goede indeling vanwege de chronologie. De Iraanse revolutie vond eerder plaats dan de Egyptische revolutie. Vervolgens is het naar mijn idee overzichtelijk om te beginnen met de verschillende organisaties die van belang waren in beide landen. Door dit duidelijk neer te zetten wordt het speelveld helder en kan er beter worden begrepen hoe vanuit deze situatie conflicten en spanningen zijn ontstaan. Daarnaast verwacht ik dat de sterkste verklaringen om de verschillen tussen Khomeini en Morsi te duiden, voorkomen binnen de dimensie van organisatiestructuren en ideologie. Om deze reden behandel ik in mijn scriptie deze dimensies als eerste en tweede. Mijn verwachting is dat charismatisch leiderschap een aanvullende rol zal hebben op het verklaren van de verschillen tussen Khomeini en Morsi, daarom behandel ik deze dimensie als derde. Afsluitend biedt deze scriptie in de conclusie een vergelijkende analyse waarbij tevens dieper wordt ingegaan op de bredere historiografische vraag zoals al eerder benoemd.

Iraanse revolutie 1979

Alvorens Khomeini in 1979 de macht greep in Iran, werd het land de eerste vijftig jaar van de twintigste eeuw geregeerd door de Pahlavi-dynastie. Reza Pahlavi was de sjah (koning) van Iran tussen 1925 en 1941 waarna zijn oudste zoon Mohammad Reza Pahlavi de macht in 1941 overnam. Beide sjahs regeerden op hardhandige wijze over het Iraanse volk waarbij het ondersteund werd door het Westen vanwege de royale Iraanse olievoorraden. De macht lag met name in handen van de sjahs totdat in 1951 Mohammad Mossadeq door het Iraanse parlement werd verkozen tot premier. De premier vond steun in grote bevolkingslagen die af wilden van het despotische bewind van de sjah. Mossadeq voerde een aantal progressieve, sociale en politieke hervormingen in: landhervormingen, sociale zekerheid en huurbescherming. Daarnaast nationaliseerde Mossadeq de Iraanse olie-industrie die onder Britse controle was sinds 1913. Nadat duidelijk werd dat de premier een constitutionele monarchie nastreefde, raakte de sjah en Mossadeq in conflict. Een constitutionele monarchie betekende een enorme inperking van de macht van de sjah. Het Westen had er tevens baat bij als de sjah aan de macht zou blijven om de olie-industrie weer binnen de Britse macht te krijgen. In 1953 werd Mossadeq afgezet middels een staatsgreep door de sjah, mede veroorzaakt door de Brits-Amerikaanse geheime dienst¹³.

Net als zijn vader en voorganger wilde de sjah Iran moderniseren, wat ertoe leidde dat hij in 1957 een tweepartijstelsel oprichtte. Ook werd in hetzelfde jaar door de sjah, met behulp van de Verenigde Staten, de SAVAK opgericht: een geheime politie die tegenstanders van het regime van de sjah arresteerde, martelde en opsloot.¹⁴ De sjah heerste niet alleen militair en economisch over Iran, hij had ook de macht over de politieke instellingen. Regeringsministeries en agentschappen konden niet onafhankelijk handelen van de sjah. De minister-president en de minister van Binnenlandse Zaken voerden in theorie het bevel over de gendarmerie en politie voor Binnenlandse zaken. In de praktijk hadden zij echter geen controle over deze troepen. De wetgevende procedures stonden onder controle van de uitvoerende macht, en de leden van de uitvoerende macht werden benoemd door de sjah. Mohammad Reza Sjah had binnen dit systeem een relatief autonome positie. De leden van het parlement werden gerekruteerd door de partij van de sjah en waren afhankelijk van de goedkeuring van de sjah. Dit betekende dat

¹³ Bayat, *Making Islam Democratic*, 16.

¹⁴ Idem, 17-19.

de sjah oppositionele krachten uit het parlement kon weren. De sjah regeerde voornamelijk via farman (decreet), zonder enige controle of tegenmacht.¹⁵

In de jaren zestig en zeventig waren de meeste leden van de politieke elite in Iran westers opgeleid, seculier georiënteerd en steunden een sociaal-politieke, economische en culturele modernisering. Met name de Verenigde Staten en Engeland steunden de dictatoriale sjah vanwege de royale Iraanse olievoorraden en hun onderlinge deals.¹⁶ Tijdens de jaren zestig en zeventig gebruikte de sjah de staatsmacht en moderniseringsprogramma's om de Shi'a-geestelijkheid aan te vallen. Landhervormingen onteigende veel individuele geestelijken en religieuze instellingen. Minachtend veronderstelde de sjah dat de oude "tulband geleide" geestelijken zwijgend van het toneel verdwenen als de onvermijdelijke loop van de modernisering vorderde.¹⁷ Voordat dit kon gebeuren, reageerden de nog steeds talrijke oelama's (islamgeleerden) van Iran, en hun gekrompen maar nog steeds significante leken- en studentenvolgingen, door een politiek agressief en populistisch merk van islamitisch traditionalisme te ontwikkelen.

Ayatollah Khomeini, verbannen door de sjah naar het traditionele heiligdom Najaf in Irak vanaf 1965, begon aan studenten en pelgrims te prediken dat de sjah een agent was van het anti-islamitische buitenlandse imperialisme en riep de oelama op om hun recht om de "islamitische gemeenschap" te leiden. Khomeini's oproep en boodschap werd geleidelijk aan overheersend onder studenten in Qum, en verspreid door met name stedelijke mensen in Iran via de eerder opgerichte netwerken die moellahs (islamitische geestelijke) verbonden. Dit alles begon halverwege de jaren zeventig te resoneren met wijdverspreide Iraanse afkeer van de sjah en zijn regeringsbeleid dat nauwer leek te zijn afgestemd op militaire uitbreiding, het verzekeren van olieleveranties aan het Westen en het volgen van signalen van de Verenigde Staten, dan aan de inheemse eisen van het Iraanse volk.¹⁸ De onvrede groeide onder de Iraanse bevolking en leidde tot grote protesten: de Iraanse revolutie in 1979 onder leiding van Khomeini.¹⁹ In het volgende subhoofdstuk staat de organisatie en ideologie van Khomeini centraal. Vervolgens gaat de scriptie verder in op de rol van het leger, het IRGC en de oppositie. De reden voor deze volgorde

¹⁵ Rakel, Eva Patricia. 2017. "The Political Elite in the Islamic Republic of Iran: From Khomeini tot Ahmandinejad". *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, : 107-111.

¹⁶Idem, 112.

¹⁷ Michael Fischer, *Iran From Religious Dispute to Revolution*, (Harvard : Harvard University Press, 1980).

¹⁸ Skocpol, Theda. 1982. "Rentier State and Shi'a Islam in the Iranian Revolution." *Theory and Society* No.3: 265-283.

¹⁹ Bayat, *Making Islam Democratic*, 21.

is chronologisch, omdat dat Khomeini al in 1979 het IRGC creëerde en in 1982 de oppositie definitief versloeg.

Organisatie- en machtspositie Khomeini

Ayatollah Khomeini was na de revolutie in 1979 in staat de macht definitief te grijpen, omdat hij binnen de organisatie- en machtsstructuur de machtigste positie in Iran had. In zijn artikel *The Militarization of Post-Khomeini Iran: Praetorianism 2.0.* gaat Elliot Hentov in op de veranderende organisatie- en machtsstructuur na de revolutie. Hij stelt dat de islamitische republiek een uniek regeersysteem had die speciaal was gecreeerd voor Khomeini na de revolutie. Volgens Hentov veranderde de organisatie- en machtsstructuur na de revolutie radicaal van een samenleving die gedomineerd werd door de sjah, naar een klerikale oligarchie onder leiding van Khomeini.²⁰ Ik deel de analyse van Hentov grotendeels behalve op het punt dat het nieuwe systeem speciaal voor Khomeini was gecreeerd. Na de revolutie waren er namelijk aspecten van continuïteit in opvolging van het regime onder de sjah. De sjah had immers net als Khomeini de macht over invloedrijke aspecten in de Iraanse samenleving. Eva Rakel legt in haar artikel *The Political Elite in the Islamic Republic of Iran: From Khomeini tot Ahmandinejad* uit dat de sjah in het centrum stond van de macht, het staatsapparaat en het besluitvormingsproces van de afzonderlijke staatsinstellingen volledig controleerde. Het doel was om elke afname van de macht van de sjah te voorkomen. De controle van de sjah over de strijdkrachten, hun loyaliteit aan hem, en hun positie in het politieke systeem ten opzichte van andere organisaties vormden de hoeksteen van de heerschappij van de Pahlavis, aldus Rakel.²¹ Khomeini's positie binnen de organisatie- en machtsstructuur bevatte ook deze aspecten van de positie van de sjah. Om deze reden deel ik niet de analyse dat het nieuwe regeersysteem speciaal voor Khomeini was gecreeerd. De analyse van Hentov dat het nieuwe systeem uniek was, deel ik wel. Khomeini nam namelijk aspecten van de machtsstructuur van de sjah over, maar voegde daar ook aspecten aan toe.

Khomeini werd de opperste leider van Iran en verwierf meer macht dan de sjah vóór de revolutie had gehad. Een groot verschil was dat de sjah namelijk niet de macht had over de geestelijken in Iran. In zijn boek *Factional Politics in post-Khomeini Iran* legt Mehdi Moslem uit dat de staatsinstuties binnen de islamitische republiek van Iran (IRI) bestonden uit de opperste leider (*Supreme leader*) en drie groepen van instellingen: de religieuze toezichhoudende organen (*the religious supervisory bodies*), de republikeinse instellingen (*the republican institutions*) en de religieuze stichtingen (*the religious foundations*) (zie fig. 1).²² De macht van de opperste leider

²⁰ Hen-Tov, Elliot and Nathan Gonzalez. 2011. "The Militarization of Post-Khomeini Iran: Praetorianism 2.0." *The Washington Quarterly*, 34.1: 45-59.

²¹ Rakel, "The Political Elite," 108-125.

²² Mehdi Moslem, *The State and Factional Politics in the Islamic Republic of Iran* (Syracuse, NY: Syracuse University Press, 2002) 33-35.

was gebaseerd op het *velayat-e faqih*- (de regering van de rechtsgeleerde) systeem.²³ Volgens de *velayat-e faqih*, moet een hooggeplaatste geestelijke in staat zijn de rol van politiek leider te vervullen in afwezigheid van de ‘verborgen imam’, de ‘onfeilbare Messias’ waarvan de gelovigen verwachten dat hij in de toekomst zal verschijnen. In 1988 gaf Khomeini een nieuwe dimensie aan dit basisprincipe en verstevigde het tot *velayat-e motlaqah-e faqih* (het absolute bestuur van de jurist. Volgens dit principe was de opperste leider (*vali-e faqih*) het hoofd van het politieke systeem.²⁴ Zijn positie binnen deze organisatie- en machtsstructuur is essentieel om te kunnen begrijpen waarom Khomeini de macht definitief in Iran kon grijpen. Als gevolg van dit systeem had Khomeini de macht over de grootste instellingen van Iran. Khomeini had door zijn positie de macht om oorlog te verklaren, om troepen te mobiliseren, en om veel hoge functionarissen binnen de islamitische republiek aan te nemen en te ontslaan. Deze hoge posities omvatten het hoofd van de rechterlijke macht, het hoofd van de staatsradio en -televisie, de opperbevelhebber van de Islamitische Revolutionaire Garde Corps (IRGC), de opperbevelhebber van het reguliere leger en de veiligheidsdiensten, en de klerikale juristen in de Raad van de Wachter.²⁵ Khomeini kon dus als opperste leider van Iran op elk terrein binnen de eigen organisatie van zijn regering en aangesloten instellingen enorme machtsinvloed uitoefenen.

²³ The *velayat-e motlaqah-e faqih* gives the supreme leader far-reaching power over all Muslims, even entitling him to temporarily cut short pillars of Islam such as prayer and the hajj (the pilgrimage of Muslims to Mecca). Mehdi Moslem, *Factional Politics in Post-Khomeini Iran* (Syracuse, NY: Syracuse University Press, 2002).

²⁴ Hen-Tov, *The Militarization*, 45.

²⁵ *Idem*, 47-51.

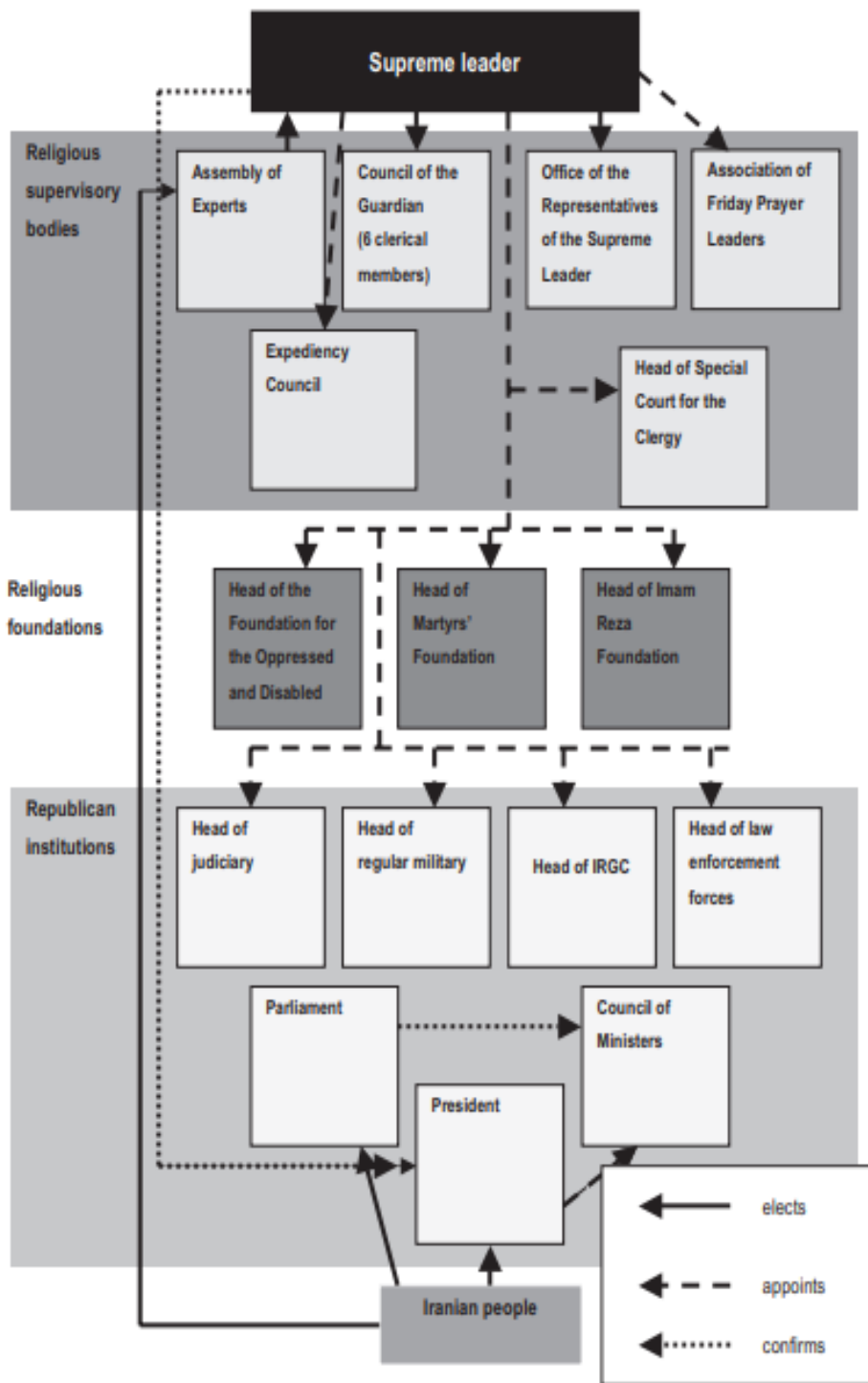

Figure 1. The formal power structure in Iran since 1979

Figure 1: Mehdi Moslem, *The State and Factional Politics in the Islamic Republic of Iran* (Syracuse, NY: Syracuse University Press, 2002) 33-35.

Macht over het leger, Islamitische Revolutionaire Garde en oorlog met Irak

Een essentiële verklaring voor het feit dat Khomeini zijn macht definitief wist te behouden is dat hij de macht had over het gehele legerapparaat in Iran. Hentov legt in zijn artikel uit dat Khomeini door zijn machtspositie en populariteit onder jonge moslims, in staat was naast het al bestaande leger, een nieuw leger op te richten op 22 april 1979: de Iraanse Revolutionaire Garde (IRGC). Khomeini had de IRGC opgericht kort nadat de sjah was verdreven en de Iraanse bevolking had ingestemd met de oprichting van een islamitische republiek. Khomeini creëerde de Revolutionaire Garde opdat hij de doelen van de revolutie en de doelen van de klerikalen kon verdedigen.²⁶ De postrevolutionaire elite onder leiding van Khomeini vertrouwde het reguliere leger niet, omdat het loyaal was geweest aan de sjah, en richtte daarom de IRGC op om de interne veiligheid te handhaven, de ideologische zuiverheid van de revolutie te bewaken, en als tegenwicht tegen het reguliere leger.²⁷ Zowel het leger als de IRGC hadden grond-, lucht- en zeemachten.²⁸ De IRGC was een essentiële instelling in Iran vanwege zijn rol als hoeder van de revolutie en omdat veel hoge officieren van de revolutionaire garde nauwe persoonlijke en familiebanden hadden met belangrijke leden van de Iraanse politieke elite. De Revolutionaire Garde werd door elkaar *Sepah* (Korps) of *Pasdaran* (Hoeders) genoemd, terwijl het dienstplichtige leger gewoonlijk werd aangeduid met de algemene term *Artesh* (leger). Verplichte dienst in het leger gold voor alle mannen, en de dienst werd over het algemeen vervuld binnen de Artesh, niet binnen de Revolutionaire Garde. Het geheel vrijwillige en elitaire karakter van de Pasdaran stelde de strijdkrachten in staat een hoger vaardigheidsniveau te handhaven, samen met een meer puristische ideologische samenstelling.²⁹ De Revolutionaire Garde werd een enorm trouwe en stevige steunpilaar onder Khomeini's heerschappij en een zeer gewaardeerde instelling onder Iraniërs door hun rol in de oorlog tegen Irak van 1980 tot 1988.

De oorlog tussen Iran en Irak (1980-1988) versterkte het gezag van Khomeini waardoor de politieke verdeeldheid binnen Iran over de gehele linie afnam. In zijn boek *Engaging Iran: The Rise of a Middle East Powerhouse and America's Strategic Choice* bepleit Nathan Gonzalez dat de oorlog een sterk verenigend effect had, omdat Iran een tegenstander had gekregen.³⁰ Na

²⁶ Hen-Tov, *The Militarization*, 45-55.

²⁷ On civil-military relations in Iran, see Nader Entessar, "The Military and Politics in the Islamic Republic of Iran," in *Post-revolutionary Iran*, ed. Hooshang Amirahmadi and Manoucher Parvin (Boulder, CO: Westview, 1988), 56-74.

²⁸ On the military equipment of the regular army and the IRGC, see Shlomo Brom and Yiftah Shapir, eds., *The Middle East Military Balance, 1999-2000* (Cambridge, MA: MIT Press, 2000), 181-98.

²⁹ Hen-Tov, *The Militarization*, 47.

³⁰ Nathan Gonzalez, *Engaging Iran: The Rise of a Middle East Powerhouse and America's Strategic Choice* (Westport, CT: Praeger, 2007), 69-75.

de revolutie was Iran internationaal geïsoleerd geraakt. De eerste belangrijke reden daarvoor was het antiwesterse sentiment en streven naar volledige internationale onafhankelijkheid binnen de ideologie van Khomeini. Iran wilde onafhankelijkheid waarbij er een sterk anti-Amerika sentiment was. Omdat zij de sjah altijd als marionet van de Amerikanen hadden gezien, kon de “dood van de sjah” niet los worden gezien van de “dood van Amerika”. De tweede reden voor de internationale isolatie was de uiteindelijke toestemming van Khomeini om de Amerikaanse ambassade in Teheran te bezetten waarbij van 4 november 1979 tot 20 januari 1981 Amerikaanse diplomaten werden gegijzeld. Door de uiteindelijke toestemming van Khomeini om de ambassade te bezetten, kwam de relatie tussen Iran en de VS op zeer gespannen voet te staan. Khomeini noemde deze bezetting de tweede revolutie, namelijk die tegen de Amerikaanse inmenging. Khomeini kreeg wel kritiek van gematigden in de samenleving, die vonden dat de gijzeling te ver was gegaan. Mede hierdoor had Iran decennialang last van internationale sancties. Iran was echter in staat de kracht van uitgebreide internationale sancties te weerstaan. Door deze internationale geïsoleerde positie zag Saddam Hoessein de kans om Iran aan te vallen. Toen Saddam Hoessein chemische wapens gebruikte en zowel de internationale gemeenschap als de Verenigde Naties niet intervenieerden, zelfs niet toen het wereldwijd bekend werd, werd duidelijk hoe geïsoleerd Iran was, aldus Gonzalez.³¹ Naar mijns inziens is het geïsoleerde karakter van Iran een belangrijke verklaring voor het succes van Khomeini. Hij gaf immers leiding aan de Revolutionaire Garde die een sleutelrol speelde in de strijd tegen Irak. Toen Irak Iran binnenviel kreeg de Revolutionaire Garde de leiding over de oorlog. De Revolutionaire Garde wist de Irakezen in 1982 uit Iran te verdrijven, waardoor zij enorm aan populariteit wonnen onder miljoenen Iraniërs. Dit kwam het imago van Khomeini enorm ten goede omdat hij aan de leiding stond van de Revolutionaire Garde.

Binnenlandse oppositie

Essentieel voor het machtsbehoud van Khomeini was dat hij na de revolutie de oppositie in Iran wist te verslaan. In 1979 had Ayatollah Khomeini, als leider van de revolutie, met de steun van een breed scala van seculiere en islamitische krachten, het moderne seculier-autoritaire regime van Mohammad Reza Sjah omvergeworpen.³² In de eerste twee jaar na de revolutie was Khomeini in staat om de belangrijkste seculiere en liberale islamitische sociale krachten te elimineren die hem tijdens de revolutie hadden gesteund. Hij schakelde ook direct de belangrijkste SAVAK agenten uit. Er waren allerlei dubieuze rechtszaken waarbij veel mensen

³¹ Idem.

³² On the mobilization of the different revolutionary social forces in Iran, see Amineh, *Die globale kapitalistische Expansion*, chap. 13

van de vorige macht werden berecht en geëxecuteerd. In november 1979 trad Mehdi Bazargan, de leider van de Bevrijdingsbeweging van Iran (*Nehzat-e Azadiye Iran*) en minister-president van de eerste postrevolutionaire regering, af tijdens de gijzelingscrisis in de Amerikaanse ambassade van 1979-80, wat leidde tot de eliminatie van de liberale islamitische krachten uit het machtsblok.³³ In 1981 werd Abu al-Hasan Bani Sadr, die in 1980 tot president was gekozen, gedwongen af te treden, omdat hij openlijk kritiek had op de concentratie van de besluitvorming en de suprematie van de opperste leider (Khomeini) in het politieke systeem.³⁴ De verschillende politieke islamitische krachten die overbleven werden verenigd in de Islamitische Republikeinse Partij (IRP), die in 1979 was opgericht. Daarnaast versloeg Khomeini met de steun van de Revolutionaire Garde de relevante oppositiepartijen in Iran: de communistische partij (*The Communist Party*) (*Tudeh*), *The People's Mojahedeen of Iran (PMOI)*, the People's Fedayeen, en de *Kurdish Democratic Party*. In 1982 was vrijwel de gehele oppositie geëxecuteerd, gevangengenomen, verbannen of geïntimideerd.³⁵ Nadat in 1982 de Revolutionaire Garde de Irakese soldaten uit Iran hadden verdreven en de revolutie de interne en externe uitdagingen had overleefd, was dat volgens Hentov voor een groot deel te danken aan de IRGC. Het IRGC kreeg de status van een institutie dat in dienst stond van het bestrijden van buitenlandse bedreigingen, als zijnde een politiek-militaire organisatie met de taak om binnenlandse oppositie te bestrijden.³⁶ Doordat Khomeini bereid was om geweld te gebruiken en over een loyale en sterke militaire macht beschikte, was hij in staat de oppositie te verslaan, die een dergelijke militaire macht ontbeerde.

Debat islamitische fundering voor organisatie-en machtsstructuur na de revolutie

In lijn met de analyse van Hamid Dabashi was naar mijns inziens de fundering voor de sterke islamitische organisatie- en machtsstructuur onder Khomeini al voor een deel gelegd alvorens de revolutie was begonnen. Asef Bayat bepleit echter in zijn artikel *Making Islam Democratic, Social Movements and the Post-Islamist Turn* dat de islamisering van de Iraanse staat en maatschappij een secundaire, grotendeels van bovenaf opgelegde ontwikkeling was van ná de revolutie. Mede daarom stelt Bayat dat het benoemen van de Iraanse revolutie als een 'islamitische' revolutie te betwijfelen is. Het argument van Bayat is dat de vele demonstraties werden bijgewoond door mensen uit allerlei gelederen van de samenleving: studenten,

³³ Houchang Chehabi, 1990. *Iranian Politics and Religious Modernism: The Liberation Movement in Iran under the Shah and Khomeini* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1990), 59-64

³⁴ Idem.

³⁵ Hen-tov, *The Militarization*, 45-47.

³⁶ Alfoneh, Ali. 2008. "The Revolutionary Guards' Role in Iranian Politics." *Middle East Quarterly* 15, no.4 (Fall): 3-14.

seculieren en stedelingen.³⁷ De Iraanse Hamid Dabashi bevestigt in zijn artikel dat verschillende groepen mensen binnen de Iraanse samenleving demonstreerden, maar stelt in *Theology of Discontent The Ideological Foundations of the Islamic Revolution* dat de mate van organisatie van deze groepen niet te vergelijken was met die van de islamisten. Volgens Dabashi waren de studentenprotesten vaak ongeorganiseerd, spontaan, ongecoördineerd en ontbrak er een duidelijk plan. Het nadeel van de ongecoördineerde en spontane demonstraties van de studenten was dat zij slecht weerbaar waren tegen de islamisten. Naast de bereidheid van de islamisten om geweld te gebruiken, waren zij zeer goed georganiseerd. Bovendien hadden de islamisten een duidelijk plan dat zij doelgericht uitvoerden. Dabashi spreekt over Iran als een diepreligieuze samenleving waarin de islamisten zich al een lange tijd voorbereidden op een islamitische overname van de macht. Deze overname vond volgens hem plaats via verschillende instituties in Iran: moskeeën, de religieuze begeleiding van jongeren, islamitische preken, diverse trainingen en publicaties van artikelen. De islamisten waren volgens Dabashi druk bezig met het werven, organiseren, trainen en het mobiliseren van mensen. De islamisten wachtten op het moment dat zowel intern als internationaal de kansen zich voordeden om de macht onder leiding van Khomeini te grijpen, aldus Dabashi.³⁸

Mijns inziens hebben beide auteurs waardevolle argumenten. Bayat's argument dat Iran sterk islamiseerde na de revolutie en dat dit van bovenaf werd opgelegd, klopt. Na de revolutie werden immers allerlei vrijheden ingeperkt en nam de klerikale macht enorm toe. Tegelijkertijd deel ik de analyse van Dabashi dat de fundering voor de sterke islamitische organisatie- en machtsstructuur al voor een deel gelegd was voor de revolutie. Khomeini en de islamisten waren immers al decennia bezig om verzet te bieden en zich te organiseren. Door deze langdurige voorbereiding en organisatie legde Khomeini een stabiele fundering voor het behouden van de macht na de revolutie. Deze stabiele fundering werd echter uitgebreid nadat Khomeini de macht greep zoals al eerder besproken. De stabiele fundering en decennialange voorbereiding was een belangrijke voorwaarde om de macht te grijpen en een sterke staat en machtspositie op verder te bouwen. Het is echter de vraag of dit aspect de volledige verklaring is voor het machtsbehoud van Khomeini, of dat zijn charisma ook een aanvullende of essentiële rol speelde in het behouden van de macht. In een later hoofdstuk gaat deze scriptie verder in op deze dimensie en potentiële verklaring.

³⁷ Bayat, *Making Islam Democratic*, 21-24.

³⁸ Dabashi, *Theology of Discontent*, 28-31.

Egyptische revolutie 2011

Alvorens Mohamad Morsi en de Moslimbroederschap in 2011 de macht grepen in Egypte, werd het land tussen 1981 en 2011 geregeerd door president Hosni Mubarak. De heerschappij van Mubarak kenmerkte zich door een gecentraliseerde politieke macht die geconcentreerd was binnen een smalle cirkel rond de familie van de president. Mubarak regeerde via een uitgebreid netwerk van patronage en cliëntelisme, en werd daarin gesteund door de politie en het leger.³⁹ De Egyptische noodtoestand, die al sinds het aantreden van Mubarak gold, het geweld door de regering jegens Egyptische burgers, de grote werkloosheid, de armoede, de woning- en voedseltekorten, de corruptie, het gebrek aan toekomstperspectief en de beperkte vrijheid van meningsuiting mondden uit in grote protesten tegen Mubarak in het laatste decennium van zijn heerschappij.⁴⁰ De demonstraties en rellen waren sterk geïnspireerd door de relatief succesvolle Jasmijnrevolutie in Tunesië. De demonstranten die het Tahrirplein op 25 januari 2011 vulden, wilden meer democratie, minder autoritarisme en meer onafhankelijkheid ten aanzien van buitenlandse mogendheden. Gaandeweg werd het aftreden van president Mubarak een van de hoofddoelen van de demonstranten en in februari 2011 trad Mubarak af. Een andere eis van de demonstranten was de vrijlating van alle politieke gevangenen, onder wie alle gevangenen van de Moslimbroederschap en hun leider Morsi.

Na de afzetting van Mubarak kwam de leiding van het land in handen van de Opperste Raad van de Strijdkrachten (SCAF) die een overgangsregering instelde onder leiding van achtereenvolgens de premiers Ahmed Shafik, Essam Sharaf en Kamal Ganzouri. In juni 2012 werden nieuwe verkiezingen georganiseerd en werd Mohamed Morsi op 24 juni 2012 de eerste democratisch verkozen president van Egypte en versloeg hij zijn seculiere tegenstander Ahmed Shafik.⁴¹ De heerschappij van de Moslimbroederschap zou echter niet lang duren. Morsi en de Moslimbroederschap werden op 30 juni 2013 vervangen door het Egyptische leger onder leiding van Al-Sisi. Op dezelfde manier dat in Iran seculiere tegenstanders van de sjah vonden dat hun revolutie werd gekaapt door Ayatollah Khomeini en zijn religieuze medestanders, beschuldigden de Egyptische Moslimbroederschap en de strijdkrachten elkaar van het kapen van de 25 januari revolutie in Egypte. Die noodlottige dag in 2011 in Egypte markeerde inderdaad het hoogtepunt van wat snel een revolutie van historisch belang werd. Maar de

³⁹ Joshua Stacher, *Adaptable Autocrats: Regime Power in Egypt and Syria* (Stanford, CA: Stanford University Press, 2012), 4.

⁴⁰ Martin Bunton and William Cleveland, *A history of the Modern Middle East*. (Philadelphia: Westview Press, 2016), ch 6.

⁴¹ Idem.

staatsgreep in juli 2013 door generaal Abdel Fatah el-Sisi herstelde oude patronen van de samenleving dreven de Moslimbroederschap naar de achtergrond van het politieke toneel in Egypte. In de volgende subhoofdstukken staan ten eerste de organisatie van de Moslimbroederschap centraal, ten tweede de rol van het leger, vervolgens de oppositie en als laatste de ideologie.

Organisatie Moslimbroederschap

De Moslimbroederschap was na de revolutie in staat om de macht te grijpen, omdat het de stabielste en beste organisatie had van Egypte om democratisch via verkiezingen verkozen te worden. Auteur Elizabeth Iskander Monier stelt in haar artikel *The Fall of the Muslim Brotherhood: Implications for Egypt* dat de belangrijkste verklaring voor deze stabiele organisatie was dat de Moslimbroederschap al decennia in de Egyptische samenleving geworteld was en daardoor een invloedrijke organisatie was in Egypte. Toen de Moslimbroederschap in 1928 werd opgericht, maakte zij deel uit van de Egyptische nationale beweging die onafhankelijkheid nastreefde van de koloniale machten. Het pan-islamitische kamp streefde naar herstel van de eenheid van moslims en het islamitische kalifaat als een transnationale moslimgemeenschap. Als islamitische beweging was de Moslimbroederschap vanzelfsprekend met dit kamp verbonden. De visie van de stichter van de groep, Hassan al Banna (1906-1949), was om de maatschappij en de staat te hervormen zodat zich geleidelijk een ideale islamitische orde zou ontwikkelen die niet alleen Egypte omvatte, maar uiteindelijk de gehele moslimwereld.⁴² De kracht van de Moslimbroederschap was volgens Iskander dat deze visie altijd hetzelfde was gebleven waardoor de Moslimbroederschap eenduidig en herkenbaar was, zowel binnen als buiten de organisatie.⁴³

Eric Trager, expert in Egyptische politiek en de Moslimbroederschap voegt in zijn boek *The Arab Fall: How the Muslim Brotherhood Won and Lost Egypt in 891 days* toe dat de kracht van de organisatie lag in haar hiërarchische structuur en moeilijke selectieprocedure. Trager legt uit dat Moslimbroederschap nieuwe leden rekruteerden middels trainingen in kampen die vijf tot acht jaar duurden. De nieuwe rekruten dienden een eed af te leggen en vervolgens de boodschap van het islamisme via familie te verspreiden in de Egyptische samenleving. Volgens Trager zorgde deze zware trainings- en selectieprocedure voor een organisatie met zeer loyale en uiterste gemotiveerde leden die hun leven volledig in teken hadden gesteld van de

⁴² Iskander, *The Fall of the Muslim Brotherhood*, 111-123.

⁴³ Idem.

Moslimbroederschap. Een essentieel doel van de Moslimbroederschap was om de politieke islam te doen herleven tegen de westerse dominantie en onderdrukking in de wereld. Met name de boodschap van onafhankelijkheid ten aanzien van buitenlandse mogendheden sprak de meerderheid van het Egyptische volk aan. Doordat in het regime onder Mubarak oppositie vrijwel onmogelijk werd gemaakt, kon de Moslimbroederschap in het vacuüm springen, omdat het sterk georganiseerd was, en in tegenstelling tot andere politieke actoren in het land, door heel Egypte mensen wist te mobiliseren. De Moslimbroederschap werd als enige alternatief beschouwd voor Mubarak om Egypte te leiden. Geen enkele andere organisatie die democratisch verkozen kon worden in Egypte was zo sterk georganiseerd als de Moslimbroederschap, aldus Trager.⁴⁴

Egyptische leger en oppositionele bewegingen

De enige organisatie in Egypte die beter georganiseerd was dan de Moslimbroederschap, was het Egyptische leger. Joshua Stacher legt in zijn boek *Adaptable Autocrats: Regime Power in Egypt and Syria* uit dat het leger was uitgesloten van de verkiezingen en als onafhankelijke organisatie verder ging na de verkiezing van Morsi. De Moslimbroederschap had dus niet de controle over het leger, al stonden zij wel neutraal tegenover elkaar. Naarmate de machtsperiode onder de Moslimbroederschap en Morsi vorderde, kwam het leger alsnog meer tegenover de Broederschap te staan. Het Egyptische leger hanteerde net als Mubarak een anti-Moslimbroederschap houding waarbij de Moslimbroederschap als vijand werd geportretteerd. De politieke islam leverde vaak deze “vijand”, die Mubarak gebruikte als een pressiemiddel tegen de binnenlandse oppositie en om westerse allianties, zoals de VS, in stand te houden die in Mubarak een partner vonden in de antipolitieke islamitische houding. De staatsmedia onder Mubarak schilderden het concept van een religieuze staat af als intolerant en extremistisch en de voorstanders van een dergelijke staat ook als extremistisch.⁴⁵ Dit afschilderen van de Moslimbroederschap als terroristen en vijand werd ook overgenomen door het Egyptische leger. Het leger legde echter een sterkere nadruk op de Egyptische nationale belangen dan het regime onder Mubarak. Het leger profileerde zichzelf als pro-revolutionair door Egyptische soevereiniteit en onafhankelijkheid in buitenlands beleid te promoten. Het leger bleef ondertussen verenigd en samenhangend, had sterke bedrijfsbelangen gezien de meervoudige en lucratieve commerciële inkomstenstromen en toonde een sterk groepsgevoel. Toen de golf van

⁴⁴ Eric Trager, *The Arab Fall: How the Muslim Brotherhood Won and Lost Egypt in 891 days* (Washington, D.C.: Georgetown University Press, 2016).

⁴⁵ Idem.

volksprotesten toesloeg, brak het leger zich af van president Mubarak om zijn eigen belangen te beschermen, waardoor de president achterbleef zonder de militaire kracht die hij nodig had om aan de macht te blijven.⁴⁶

Mehran Kamrava stelt in het boek *A Concise History of Revolutions* dat de Moslimbroederschap het krediet bij een groot deel van de Egyptische bevolking verloor, omdat het niet bereid was de macht te willen delen ondanks een nipte verkiezingsoverwinning. Met de presidentiële verkiezingen koos het volk democratisch voor de leider van de Moslimbroederschap, Morsi. Het Egyptische leger en de Amerikanen waardeerden het beleid van Morsi niet, waarna het leger in samenwerking met de Amerikanen zich keerden tegen Morsi.⁴⁷ Trager voegt daar in zijn boek *The Muslim Brotherhood in Contemporary Egypt: Democracy redefined or confined* aan toe dat anderhalf jaar later, met Morsi als president, de Egyptische bevolking grofweg verdeeld was in twee kampen: een pro-Morsi/anti-Sisi en een anti-Morsi/pro-Sisi kamp. Morsi's regering werd geplaagd door sektarisch geweld en een economische crisis en dat maakte hem niet populair onder de bevolking. De mediaberichtgeving was fel op Morsi gericht en langzaam werd duidelijk dat Al-Sisi het voortouw had genomen in het ophitsen van de bevolking tegen de president. In de zomer van 2013 liepen de gemoederen zo hoog op dat Egypte in tweeën leek te zijn gescheurd, waarbij de Tamarod beweging de spil vormde in de opstanden tegen Morsi. Tamarod was een nieuwe beweging, die was opgezet om oppositie te bieden tegen president Morsi. Hun doel was om vervroegde verkiezingen te laten uitschrijven. Tamarod voerde maandenlang campagne tegen het beleid van Morsi, en mobiliseerde daarbij met succes grote groepen mensen, ondersteund door media. De boodschap was duidelijk: de leden van de Moslimbroederschap en hun leider Morsi zijn terroristen en dienen daarom te wijken, aldus Trager.⁴⁸

Elizabeth Iskander is het in haar boek *Sectarian Conflict in Egypt* eens met Trager en legt uit dat generaal Abdul Fattah al-Sisi, de leider van de strijdkrachten, zich daarentegen ontpopte tot een held, afgeschilderd als het volk steunende in het terugnemen van de revolutie van de Moslimbroederschap. Op een toespraak voor een militaire diploma-uitreiking riep hij Egyptenaren op die Morsi's omverwerping steunden om terug te komen om de volgende vrijdag weer de straat op te gaan. Hij vroeg om een volksmandaat om "het terrorisme aan te pakken"

⁴⁶ Stacher, *Adaptable Autocrats*, 4.

⁴⁷ Kamrava, *A Concise History of Revolutions*, 129.

⁴⁸ Trager, *The Muslim Brotherhood*, 17-20.

en Egyptenaren reageerden met miljoenen om het leger te steunen tegen de Moslimbroederschap. Deze toespraak wees op het belangrijkste verhaal dat uit de crisis naar voren kwam: de confrontatie met “terrorisme en religieus fascisme” als een bedreiging voor de stabiliteit in Egypte en de Arabische wereld, aldus Iskander.⁴⁹ Hoewel de val van de Moslimbroederschap begon als een binnenlandse politieke mislukking, die voortkwam uit het onvermogen om munt te slaan uit de populaire visie van een onafhankelijk buitenlands beleid, alsmede het Egypte niet op het pad van de democratie te brengen of het leven van de mensen te verbeteren, kreeg het een bredere ideologische dynamiek. Het discours was zo volledig verschoven dat de Moslimbroederschap niet alleen een vijand van de revolutie was geworden, maar een terroristische groep die de nationale grenzen van het land bedreigde.

Interne spanningen binnen de organisatie van de Moslimbroederschap

Elizabeth Iskander gaat in haar stuk dieper in op de verandering van dit discours en beargumenteert dat deze verandering van discours binnen de samenleving hoofdzakelijk te maken had met de interne spanningen over de richting, visie en ideologie van de Moslimbroederschap. Iskander legt uit dat De Moslimbroederschap twee verschillende discoursen over hun visie op de toekomst van Egypte hanteerde: een zogenaamd pragmatisch en een religieus-ideologisch discours. Het pragmatische discours was erop gericht de soevereiniteit van het volk te herwinnen en autoritaire regimes af te zetten. Deze pragmatische houding won in de loop naar de revolutie veel publieke stemmen door de ontevredenheid over Mubarak. Dit discours ging in op de toenemende protesten die in de laatste jaren van Mubarak's regime ontstonden. Tegelijkertijd hanteerde Morsi een zogenaamd religieus-ideologisch discours als zij hun volgelingen aanspraken in speeches. De leiders van de Moslimbroederschap refereerden vaak naar de notie van een “transnationale moslimgemeenschap, gebaseerd op islamitische hervormingen over de hele wereld en met het kalifaat als ideale politieke orde”.⁵⁰ Hoe dit precies georganiseerd moest worden, werd voor veel Egyptenaren nooit duidelijk, aldus Iskander. De Moslimbroederschap deed geen pogingen om beide discoursen te harmoniseren. In de publieke sfeer ondermijnde dit dubbele discours de geloofwaardigheid van de Moslimbroederschap. Er werd gesuggereerd dat de Moslimbroederschap uiteindelijk loyaler zou zijn aan een islamitische agenda die zij deelde met islamitische groeperingen in het buitenland, dan aan de revolutionaire doelen in het belang van Egypte. Dit wekte ook de suggestie onder Egyptenaren dat de Moslimbroederschap op de lange termijn zou streven naar de oprichting van een supranationale islamitische politieke entiteit waarvan Egypte deel van

⁴⁹ Iskander, *Sectarian Conflict in Egypt*, 118.

⁵⁰ Idem.

zou gaan uitmaken.⁵¹ Binnen de Moslimbroederschap bestond volgens Iskander veel verdeeldheid over beide discoursen. Leden van de oude garde zoals Mahmoud Ezzat en Mohammad al-Badia gaven voorkeur aan het religieus-ideologische discours. Degenen die binnen de Moslimbroederschap voorstander waren van het pragmatische discours waren minder invloedrijk binnen de strikte hiërarchie van de organisatie. Eind 2012 verklaarde de hoogste leider Mohammad al-Badia openlijk dat “het uiteindelijke doel van de oprichting van het kalifaat binnen handbereik was”.⁵² Onder druk van tevens de vele jonge rekruten, die jarenlang in kampen waren geïndoctrineerd, won het religieus-ideologische discours het binnen de Moslimbroederschap van de pragmatische visie. Door uitspraken zoals die van al-Badia groeide het wantrouwen onder Egyptenaren. Dit voedde het wijdverspreide idee dat de Moslimbroederschap de revolutie zou kapen en de dictatuur van Mubarak door de zijne zou vervangen. Niet alleen de Egyptenaren haakten af, ook buitenlandse mogendheden keerden zich tegen de Moslimbroederschap en Morsi ten faveure van het leger onder Al-Sisi, aldus Iskander.⁵³

Debat over het falen van de Moslimbroederschap in haar machtsbehoud

Het doorslaggevend argument van Iskander voor de verklaring waarom de Moslimbroederschap er niet in slaagde om de macht definitief te grijpen, ligt volgens haar binnen de ideologische dimensie. Iskander stelt dat door een gebrek aan een duidelijke visie en ideologisch discours, zowel binnen de Moslimbroederschap als daarbuiten, ertoe leidde dat een groot deel van de Egyptenaren het vertrouwen verloor in de organisatie om Egypte vooruit te brengen. Vervolgens vormde dit wantrouwen in de Moslimbroederschap een voedingsbodem voor vertrouwen in andere organisaties binnen Egypte zoals het leger en de Tamarod beweging, aldus Iskander.⁵⁴ Binnen een breder perspectief, ondersteunt Asef Bayat deze analyse in zijn werk *Revolution without Revolutionaries: Making Sense of the Arab Spring*. Bayat stelt namelijk dat het alle revoluties binnen de Arabische lente ontbrak aan een intellectuele fundering, ideeën, concepten, filosofieën en ideologieën die in andere revoluties, zoals de Iraanse revolutie, wel aanwezig waren. Mehran Kamrava en Eric Trager delen de analyses van Iskander en Bayat niet volledig. Kamrava reageert op hun analyses door te stellen dat het terecht is om het gebrek aan duidelijke ideologische concepten en filosofieën op te brengen als verklaring, maar dat de afwezigheid daarvan niet per definitie uitlegt waarom een organisatie

⁵¹ Iskander, *Sectarian Conflict in Egypt*, 120.

⁵² Omar Halawa, “Brotherhood Close to Achieving Its Ultimate Goal, Says Badie,” December 29, 2011, <http://www.egyptindependent.com/news/brotherhood-close-achieving-its-ultimate-goal-says-badie>.

⁵³ Iskander, *Sectarian Conflict in Egypt*, 117.

⁵⁴ Idem.

er wel of niet in slaagt de macht definitief te grijpen. Kamrava stelt namelijk dat veel spontane revoluties, zoals zij de Egyptische revolutie ook bestempelt, zich kenmerken door een gebrek aan duidelijke visies, ideologieën en concepten.⁵⁵ Eric Trager reageert tevens op het argument van Iskander en Bayat over de rol van visie en ideologie, maar focust op een ander argument binnen deze dimensie. De verklaring voor het falen in het behouden van de macht door de Moslimbroederschap lag niet zozeer in een gebrek aan ideologie of visie, maar in het verkeerd inschatten van de steun binnen de Egyptische bevolking. Trager stelt dat de Moslimbroederschap er te gemakkelijk vanuit ging dat hun ideologie en visie door alle Egyptenaren gedeeld zou worden. Volgens Trager is de verklaring daarvoor dat negentig procent van de Egyptenaren moslim was en de Moslimbroederschap een toekomst van Egypte voor zich zagen op islamitische grondslag, al was het binnen democratische kaders. Trager beweert dat de Moslimbroederschap zich wel bewust was van de andersdenkenden binnen bijvoorbeeld de media, zoals christenen, maar dat dit een kleine groep was. De Moslimbroederschap was er zodanig van overtuigd dat zij de grote meerderheid van Egypte aan hun kant hadden, omdat zij de 'ware islam' vertegenwoordigde, dat zij onderschatte dat de verlangens van veel Egyptenaren andersgezind waren, aldus Trager.⁵⁶

Mijns inziens zijn alle bovengenoemde verklaringen en argumenten nuttig om het falen van de Moslimbroederschap te verklaren, maar er is een combinatie van verschillende theorieën nodig met aanvullingen van een andere verklaring om het falen van de Moslimbroederschap correct te verklaren. Ik deel de analyse van Trager dat het zeer plausibel is dat een grote meerderheid van de Egyptenaren met name ontevreden waren over de vooruitgang die werd geboekt na de revolutie. Tijdens de campagne van de Moslimbroederschap en Morsi in aanloop naar de verkiezingen werd de organisatie populair onder een significant deel van de Egyptenaren, omdat het een 'Egypt first' klimaat had gecreëerd. Morsi speelde in op het revolutionaire sentiment dat binnen de samenleving heerste en propageerde tevens de afzetting van Mubarak, eerlijke verkiezingen, onafhankelijkheid, economische voorspoed en democratie. Ondanks dat deze concepten oppervlakkig blijven als ze niet nader gedefinieerd worden, deel ik de visie van Kamrava dat het voor revolutionairen al voldoende kan zijn geweest om een organisatie te steunen die deze concepten verdedigt, omdat het een goed vooruitzicht is. Wat in de bovengenoemde analyses mist, is dat de regering van Morsi geen van de beloften waarmaakte en Egypte in een zware economische crisis belandde. Onder Morsi bleef het geweld door politie

⁵⁵ Kamrava, *A Concise History of Revolutions*, 7.

⁵⁶ Trager, *The Muslim Brotherhood*, 17-20.

jegens Egyptische burgers bestaan, de werkloosheid, armoede, woning- en voedseltekorten eveneens. De analyse van Iskander dat het gebrek aan een visie en een duidelijke ideologie tevens een verklaring is voor het falen van de Moslimbroederschap deel ik eveneens. Het gebrek aan toekomstperspectief onder het regime van Mubarak was immers ook een belangrijke reden om protesten te organiseren tegen Mubarak. Door de onduidelijke visie van de Moslimbroederschap en Morsi tijdens hun bewind, is het goed voorstelbaar dat dezelfde Egyptenaren die de revolutie waren begonnen, het gebrek aan toekomstperspectief nog steeds ervaren. Daarnaast denk ik dat de mogelijkheid van een alternatief, namelijk het Egyptische leger, ook meespeelde in het verliezen van vertrouwen in de Moslimbroederschap en Morsi. Het imago van het Egyptische leger was namelijk zeer positief onder een groot gedeelte van de bevolking, omdat het zich had gekeerd tegen Mubarak en de veronderstelling had gewekt wel in het belang van de revolutie te strijden. Het is vrijwel onmogelijk om exact te bepalen waarom Egyptenaren het vertrouwen verloren in Morsi en de Moslimbroederschap, daarom is het nuttig om de uitleg op meerdere verklaringen te baseren. Uiteindelijk denk ik ook niet dat er slechts één verklaring toepasbaar is op alle Egyptenaren die het vertrouwen in de Moslimbroederschap verloren.

Charismatisch leiderschap Khomeini en Morsi

De Duitse socioloog Max Weber schreef in zijn werk *On Charisma and Institution Building* over de functie van charisma als politieke legitimiteit. Weber stelt dat charisma een instabiele vorm van autoriteit is, en uiteindelijk plaats maakt voor geroutineerde vormen van politiek gedrag.⁵⁷ Op een bepaald moment in het leven van de postrevolutionaire staten zal namelijk het charismatische fundament waarop de legitimiteit van de staat is gebaseerd, dat is afgeleid van de inspanningen van specifieke figuren tijdens de revolutionaire strijd, vroeg of laat afnemen als gevolg van natuurlijke sterfgevallen of politieke zuiveringen, aldus Weber.⁵⁸ Barry Schutz reageert in zijn werk *A Framework for Analysis, "in Revolution and Political Change in the Third World* op Weber. Schutz is het eens met Weber en voegt toe aan de analyse van Weber dat ook al blijft de charismatische leider aan het roer van de postrevolutionaire staan voor enige tijd, zoals bijvoorbeeld het geval was met Khomeini in Iran, de noodzaak om de charismatische aantrekkingskracht aan te vullen met politieke instellingen al snel duidelijk wordt. Daarom is het volgens Schutz niet verassend dat Khomeini tijdens zijn actieve leiderschap politieke organisaties oprichtte met het doel om de heerschappij van de staat verder te institutionaliseren.⁵⁹

Zowel Weber als Schutz erkennen de kracht van charismatisch leiderschap, maar stellen dat charisma haar grenzen heeft en onvoldoende invloed uitoefent als losstaand aspect om macht te behouden. Jerrold Post deelt deze analyses niet volledig en stelt daar een andere visie tegenover. In zijn artikel *Narcissism and the Charismatic Leader-Follower Relationship* benadrukt hij de enorme invloed die een charismatisch leider kan hebben op zijn of haar volgers en de ultieme omnipotentie die een leider daaruit kan afleiden. Post stelt dat een charismatisch leider vrijwel eindeloze legitimatie van zijn volgers kan behouden, en daarmee de macht, als hij of zij polariserende retoriek gebruikt waarbij de charismatisch leider zijn volgers plaatst tegenover een externe vijand. Volgens Post zijn andere organisaties, instellingen en instituties in dit geval van charismatisch leiderschap niet nodig en kan de charismatisch leider lange tijd macht uitoefenen.⁶⁰ Om te kunnen spreken of er sprake was van charismatisch leiderschap in de gevallen van Khomeini en Morsi, moet dit aan de hand van criteria getest kunnen worden.

⁵⁷ Shmuel Eisenstadt, *Max Weber, On Charisma and Institution Building* (Chicago, IL: University of Chicago Press, 1968), 54.

⁵⁸ Idem.

⁵⁹ Schutz, *A Framework for Analysis*, 9.

⁶⁰ Post, "Narcissism", 675-688.

Kenmerken van charismatisch leiderschap zijn volgens Jerrold Post, ten eerste, de leider wordt door zijn volgers beschouwd als een buitengewoon mens. Ten tweede, de volgers geloven blind wat de leider vertelt. Ten derde, de volgers stemmen onvoorwaardelijk in met de orders tot actie van de leider. Ten vierde, de leider weet zijn volgers aan hem te binden in een strijd tegen een externe vijand.⁶¹ Khomeini voldoet mijns inziens aan alle kenmerken. De positie die Khomeini bekleedde als hoofd van de islamitische geloofsgemeenschap in Iran, wordt verondersteld te zijn aangewezen door God. Zowel de entourage als de volgers van Khomeini geloven dus dat Khomeini een buitengewoon mens is, heilig zelfs. Over de betekenis van de positie van Morsi binnen de Moslimbroederschap is minder bekend. Uit het feit dat er binnen de Moslimbroederschap veel spanningen waren over de koers van de beweging, kan afgeleid worden dat het woord van Morsi niet 'heilig' was, in tegenstelling tot Khomeini. Het feit dat er zoveel interne conflicten waren binnen de Moslimbroederschap, pleit ook niet voor Morsi op het tweede punt. De volgers van Morsi geloofden namelijk niet blind wat Morsi te zeggen had, blijkt ook uit de interne spanningen. Dit in tegenstelling tot Khomeini, die in staat was een nieuw leger op te bouwen dat onvoorwaardelijk loyaal was aan Khomeini. Khomeini stond aan het hoofd van de IRGC en was in staat de vrijwillige soldaten de dood in te sturen als hij dat nodig achtte. Dat bevestigt ook het derde kenmerk van een charismatisch leider, de orders die Khomeini gaf, werden onvoorwaardelijk opgevolgd. Opvallend is dat de leden van de Moslimbroederschap ook zeer gemotiveerd waren, wat bleek aan de hand van hun intensieve, jarenlang durende trainingsprogramma. Morsi was echter niet in staat de onvoorwaardelijke loyaliteit aan hem te bewerkstelligen. Ik ben mij ervan bewust dat de criteria die ik hanteer, bekritiseerd kunnen worden. Het is immers moeilijk te testen of volgers hun leider blind geloven. Het is goed mogelijk dat de volgers van Khomeini en zijn entourage niet alles geloofden wat hij zei, maar hem toch volgen uit angst of een andere motivatie. Tegelijkertijd durf ik op basis van bovengenoemde wel voorzichtig de stelling aan dat op het spectrum van charismatisch leiderschap, Khomeini hoger scoorde dan Morsi.

Weber en Schutz stellen dat een charismatisch figuur niet voldoende is om ook na een revolutie de macht te behouden. Volgens hen is er op den duur een institutionele grondslag nodig om de macht van de staat voor te zetten. In het geval van Khomeini is er in lijn met bovengenoemde analyse sprake van een sterke institutionele grondslag waarop hij zijn macht baseerde na de revolutie. Het sterkste voorbeeld daarvan is het creëren van het IRGC waarmee hij zowel de binnenlandse oppositie, als de buitenlandse dreigingen vanuit Irak versloeg. Door zijn

⁶¹ Post, "Narcissism", 676.

machtspositie binnen de organisatiestructuur was hij in staat om nieuwe instellingen en organisaties te creëren, deze te stoppen of nieuwe mensen aan te wijzen. Khomeini creëerde nieuwe instellingen waarmee hij zijn macht verder kon institutionaliseren. Tegelijkertijd vind ik niet dat hiermee het punt van Post weerlegd kan worden. Khomeini voldeed immers ook aan de kenmerken van een sterk charismatisch leider. Het zou hypothetisch kunnen dat Khomeini ook de macht had behouden zonder de institutionele fundering die hij na de revolutie had gelegd. Volgens Post kan sterk charismatisch leiderschap namelijk voldoende basis zijn om de macht te behouden.

In het geval van Morsi is er mijn inziens sprake van de tegenovergestelde situatie van Khomeini. Of Morsi als een sterk charismatisch leider bestempeld kan worden, betwijfel ik ten zeerste, mede aan de hand van bovengenoemde criteria. Daarnaast is Morsi niet in staat geweest om tijdens zijn heerschappij nieuwe organisaties en instellingen op te richten die zijn machtspositie konden versterken. Integendeel, Morsi kreeg naarmate zijn machtsperiode vorderde, alsnar meer weerstand van al bestaande instellingen en van nieuwe opgerichte organisaties die oppositie boden aan Morsi en de Moslimbroederschap. De sterkste voorbeelden daarvan waren het al bestaande, onafhankelijke Egyptische leger onder Al-Sisi en de nieuw opgerichte Tamarod beweging. Op basis van deze analyse van charismatisch leiderschap met betrekking tot Morsi, kan ik de analyses van Weber, Schutz en Post zowel niet bevestigen als weerleggen. In eerste instantie omdat Morsi al niet in staat was de macht lange tijd te behouden, in tweede instantie omdat Morsi geen sterk charismatisch leider was, en in derde instantie omdat hij geen nieuwe instellingen wist te creëren die zijn machtspositie kon versterken. In het geval van Khomeini kunnen de analyses van Weber, Schutz en Post tevens niet volledig bewezen worden, maar ook niet worden weerlegd. Omdat in het geval van Khomeini er zowel sprake was van een sterk charismatisch leider als een institutionele fundering na de revolutie, kan ik niet stellen dat het standpunt van Weber en Schutz klopt, en dat het standpunt van Post niet klopt of juist wel. Wat ik uit deze analyse wel kan concluderen is dat Khomeini een sterker charismatisch figuur was dan Morsi. Maar over de invloed die het charisma van Khomeini ten opzichte van Morsi exact heeft gebracht, durf ik geen uitgesproken stellingen in aan te nemen. Hierom zoek ik de verklaringen voor het lange machtsbehoud van Khomeini, en de korte periode van Morsi, meer binnen de dimensies van de organisatiestructuren en ideologie.

Conclusie:

Naar mijn mening zijn de verschillen tussen Khomeini's en Morsi's machtsbehoud te vinden aan de hand de organisatiestructuren en ideologie. Er bestaat een hiërarchie tussen de drie dimensies van verklaringen waarbij de organisatiestructuren de sterkste verklaringen bieden, vervolgens de ideologieën en in minimale mate het charismatisch leiderschap. De verklaring charismatisch leiderschap heeft een te beperkte invloed gehad, aan de hand van mijn onderzoek, om te kunnen stellen dat dit type verklaring significante invloed heeft uitgeoefend op de verschillen tussen Khomeini en Morsi. Khomeini kon als opperste leider van Iran op vrijwel elk terrein binnen de organisatie van zijn regering en aangesloten instellingen enorme machtsinvloed uitoefenen. Hij kon nieuwe organisaties creëren, instellingen afschaffen en de hoogste posities benoemen en ontslaan. Zo creëerde hij het IRGC wat een zeer stabiele en loyale legerorganisatie werd en Khomeini onvoorwaardelijk trouw was. In tegenstelling tot Khomeini, had Morsi deze machtspositie niet in Egypte. Alhoewel hij met een nipte meerderheid democratisch verkozen was tot president, had Morsi niet de macht over alle invloedrijke instellingen en organisaties in Egypte. Het belangrijkste en invloedrijkste verschil met Khomeini is dat Morsi het leger niet onder zich had. Het Egyptische leger was onafhankelijk en niet in dienst van Morsi en de Moslimbroederschap. Dat is een enorm verschil, omdat het wel of niet kunnen beschikken over een leger, bepalend is voor je machtspositie. Met de IRGC was Khomeini bovendien nog machtiger, aangezien dit een extra legerorganisatie was bovenop het al bestaande Iraanse leger.

Een ander wezenlijk verschil tussen Morsi en Khomeini heeft betrekking op de binnenlandse oppositionele bewegingen. Zowel Morsi als Khomeini hadden last van oppositiepartijen en organisaties die tegen hun beleid en machtspositie waren. Khomeini slaagde er binnen een aantal jaren in, met een hoofdrol voor de IRGC, om de binnenlandse oppositie te verslaan. De andere organisaties en bewegingen waren immers niet bewapend tegen de militaire macht van Khomeini. Morsi ging daarentegen uiteindelijk gebukt onder de oppositionele organisaties in Egypte. Het Egyptische leger onder Al-Sisi in samenwerking met de Amerikanen en de Tamarod beweging wisten het imago van de Moslimbroederschap en Morsi te besmeuren. Aangezien de Moslimbroederschap niet over de militaire macht beschikte om voldoende verzet te bieden tegen deze bewegingen, kon het worden verslagen. De omnipotentie die Khomeini genoot, waardoor hij nieuwe organisaties en instellingen in het leven kon roepen om zijn machtspositie te versterken, was niet besteed aan de Moslimbroederschap en Morsi. De democratisch verkozen president was immers aan de macht gekomen in een tijd dat de

Egyptenaren klaar waren met de onnipotentie van Mubarak en streefden naar minder machtsconcentratie en meer gelijkheid. Wellicht dat als Morsi een gelijkwaardige machtspositie had gehad als Khomeini, hij erin geslaagd was om de macht definitief te behouden. Al heb ik daar mijn twijfels over aangezien Morsi dan wellicht ook nog steeds de interne ideologische conflicten had gehad, en niet zoals Khomeini in een oorlog terecht was gekomen.

Een essentieel verschil tussen Morsi en Khomeini was dat Khomeini de interne ideologische spanningen in toom wist te houden en Morsi niet. Zoals al eerder uitgelegd versloeg Khomeini de sjah met steun van een breed scala aan seculiere en islamitische krachten. Hij elimineerde echter in de twee jaar na de revolutie de belangrijkste seculiere en liberale islamitische sociale krachten die hem tijdens de revolutie hadden gesteund. Hoewel de seculiere en liberale islamitische krachten kort na de revolutie uit de macht waren verdreven, bleef de ideologische verdeeldheid bestaan, zelfs onder Khomeini's aanhangers. Toen Khomeini nog leefde, kon hij de ideologische verdeeldheid onder de Iraanse politieke elite kanaliseren en wist hij zo grote botsingen te voorkomen. Naar mijn mening was Khomeini daartoe in staat omdat de oorlog met Irak om eensgezindheid vroeg. De oorlog met Irak was voor Khomeini's populariteit een zegen, omdat hij de opperste leider was die weerstand bood tegen Saddam Hoessein. Door de directe dreiging uit Irak, was het mijns inziens een hogere prioriteit om de oorlog te winnen dan om interne spanningen uit te vechten. Dit staat in sterk contrast met Morsi die de interne spanningen niet wist te kanaliseren. Binnen de Moslimbroederschap verschilden leden sterk van ideologie en visie en was er sprake van een generatiekloof. Hierdoor was de Moslimbroederschap binnen de organisatie minder eensgezind dan Khomeini en zijn entourage. Daarnaast was de visie van Khomeini en zijn entourage veel eenduidiger en helderder naar buiten gebracht dan Morsi en zijn Moslimbroederschap. Door de interne spanningen en tweedeling binnen de Moslimbroederschap, slaagde de organisatie er niet in een duidelijke visie naar de buitenwereld uit te stralen waardoor het imago verslechterde en het wantrouwen onder een groot deel van de Egyptenaren groeide.

In tegenstelling tot wat de socioloog John Foran stelt in het artikel *Revolutionizing Theory/Theorizing Revolutions: State, Culture, and Society in Recent Works on Revolution*, ken ik geen grote rol toe aan de samenhang tussen ideologie en sterk leiderschap ten tijde van revoluties. Volgens Foran groeperen politieke activisten zich ten tijde van revoluties vaak rond een vermeende leider die de juiste dingen zegt, de juiste achtergrond en de juiste geloofsbrieven

heeft.⁶² Aan de hand van mijn onderzoek kan ik deze analyse niet geheel bevestigen. De rol van ideologie en de specifieke leider zijn naar mijn mening kleiner dat die van de organisatiestructuren. In het geval van Khomeini is er wel sprake van een charismatisch leider die een samenhangende ideologie nastreeft. Het feit dat Khomeini een charismatisch leider was en een duidelijke visie had, droeg absoluut bij aan zijn populariteit bij de Iraniërs. Door zijn verzet tegen de sjah steunden miljoenen Iraniërs Khomeini en ontvouwde zich de revolutie. Om zijn definitieve machtsbehoud te verklaren is de samenhang tussen ideologie en leiderschap mijns inziens onvoldoende sterk. Dankzij zijn machtspositie binnen de organisatiestructuren in Iran was hij in staat zijn ideologie en visie verder uit te dragen. De samenhang tussen ideologie en de leider van de Moslimbroederschap, Morsi, was onvoldoende sterk om voldoende volgers aan zich te binden. Echter blijkt ook uit mijn onderzoek dat dit niet de verklaring is voor het verliezen van Morsi's macht. Ook in Egypte speelde de organisatiestructuren de grootste rol in het verlies van Morsi's Moslimbroederschap. Ik erken wel dat het gebrek aan samenhang tussen ideologie en leiderschap een factor was die een negatieve invloed uitoefende op Morsi. Hierdoor nam het vertrouwen onder een groot deel van de Egyptenaren af. Maar net als in het geval van Khomeini, echter dan in positieve zin, was de machtspositie binnen de organisatiestructuren essentieel voor het verliezen van de macht aan Al-Sisi.

Een ander belangrijk verschil tussen Khomeini en Morsi is dat Khomeini vrijwel direct na zijn aantreden als leider in Iran in een oorlog belandde tegen Irak. Zoals al eerder uitgelegd zorgde deze buitenlandse dreiging voor een sentiment van noodzakelijke eensgezindheid binnen Iran. Doordat Iran een externe vijand had, kwamen andere problemen, zoals het uitvechten van ideologische verschillen, lager op de prioriteitenlijst te staan. Morsi had ook last van buitenlandse invloeden, maar op een andere manier. De Verenigde Staten steunden het Egyptische leger in het creëren van een slecht imago van de Moslimbroederschap. De invloed die de Verenigde Staten uitoefenden op de beeldvorming van de Moslimbroederschap was invloedrijk. De dreiging was echter niet zo acuut als de militaire oorlog die Khomeini voerde tegen Saddam Hoessein. Morsi slaagde er echter niet in om zoals Khomeini een zogenaamd "wij-zij" sentiment te bewerkstelligen binnen de Egyptische samenleving. Wellicht dat een oorlog tegen een buitenlandse mogendheid dit sentiment wel had teweeggebracht. Tegelijkertijd was Morsi zeer waarschijnlijk niet opgewassen geweest tegen een militaire buitenlandse dreiging aangezien het niet over het Egyptische leger beschikte. De oorlog tegen Irak was voor Khomeini's imago een zegen, omdat hij daardoor in de ogen van vele Iraniërs de

⁶² Foran, *Revolutionizing Theory*, 123.

beschermheer van Iran werd. Morsi kreeg daarentegen al snel een tegenovergesteld imago onder een significant deel van de Egyptenaren. Hij was degene die de dictatoriale lijn van Mubarak doorzette en middels politie-onderdrukking zijn eigen volk de mond snoerde.

Middels deze vergelijking tracht dit onderzoek tevens antwoorden te bieden op de bredere historiografische vraag hoe organisatiestructuren, ideologieën en charismatisch leiderschap een land in staat van revolutie kunnen brengen of juist een revolutie kunnen tegenhouden en ondermijnen. Aangezien dit onderzoek zich richtte op het behouden van de macht na de revolutie, kan deze scriptie met name antwoorden geven op dit deel het vraagstuk. Uit dit onderzoek durf ik voorzichtig de stelling aan dat de organisatiestructuren in een land een significante rol kunnen spelen in het ontketenen van een revolutie. In beide revoluties was er sprake van een autoritair heerser die een enorme machtsconcentratie had waarmee hij veel invloed kon uitoefenen op militair, economisch, sociaal-cultureel en politiek gebied. Daarnaast was het kenmerkend voor zowel de sjah als Mubarak dat oppositionele bewegingen werden uitgeschakeld. Elke vorm van oppositie werd vrijwel onmogelijk gemaakt. De rol die organisatiestructuren spelen in het ontketenen van een revolutie heeft met name betrekking op de ontevredenheid van burgers over deze structuren. In zowel Iran als Egypte was een groot deel van de burgers zeer ontevreden over de disbalans binnen de organisatiestructuren in hun land en de onmacht om daar verandering in te brengen. Tegelijkertijd bestonden er nog wel organisaties die sterk genoeg georganiseerd waren om oppositie te bieden en een revolutie te ontketenen, zoals de Moslimbroederschap en Khomeini en zijn entourage.

Dat ideologie een rol kan spelen in het ondermijnen van een revolutie blijkt uit de casus van Morsi en de Moslimbroederschap. Met name de onduidelijkheid over de ideologische richting van Morsi droeg bij aan een groeiend wantrouwen onder een significant deel van de Egyptenaren. Door deze onduidelijkheid bood dit ruimte aan oppositionele bewegingen zoals het leger, de Tamarod beweging en de Verenigde Staten om een negatief imago van de Moslimbroederschap creëren. Tegelijkertijd is het ingewikkeld om exact de invloed van dit gebrek aan een duidelijk ideologische visie te duiden. Egypte verkeerde immers in een economische crisis en Morsi onderdrukte een deel van de Egyptenaren middels politiegeweld. Deze aspecten kunnen ook zeer veel invloed hebben gehad op het imago van Morsi, en kan zelfs invloedrijker zijn geweest dan het gebrek aan een ideologische richting. Het is echter moeilijk om binnen een onderzoek dat zich beperkt tot een klein deel van de historiografische literatuur, te kunnen duiden wat mensen exact motiveert. Daarnaast kunnen deze motivaties per persoon en groep sterk verschillen.

Naar mijn idee kan charismatisch leiderschap een significante rol spelen in het ontketenen van een revolutie. Khomeini was een sterk charismatisch figuur die verzet bood tegen de sjah, en daarmee uitdroeg wat een groot deel van de Iraniërs dagelijks beleefde. In de situatie dat een groot deel van de bevolking primair af wilt van een dictatoriaal leider, zoals de sjah, dan is een charismatisch figuur die dat bestrijdt, aantrekkelijk. Zelfs in het geval dat er geen duidelijke ideologie wordt geschetst voor de toekomst, zoals in het geval van Morsi, kan een organisatie of leider die weerstand biedt tegen het autoritaire regime al voldoende zijn om gesteund te worden. Morsi was immers geen sterk charismatisch leider, en had ook geen duidelijke visie voor de toekomst. Ondanks deze gebreken, werd Morsi toch verkozen tot president van Egypte. Dit geeft aan dat charismatisch leiderschap ook geen noodzakelijke voorwaarde is om een revolutie te ontketenen. Enerzijds kan charismatisch leiderschap dus van invloed zijn op het ontketenen van een revolutie, zoals in het geval van Khomeini. Anderzijds is het gebrek aan charismatisch leiderschap geen blokkade om een revolutie te ontketenen, gezien Morsi en de Moslimbroederschap. Naar dit vraagstuk zou echter meer onderzoek gedaan kunnen worden, aangezien deze scriptie hoofdzakelijk gefocust was op de rol van charismatisch leiderschap in het behouden van de macht na een revolutie. Zoals al eerder geconcludeerd in deze scriptie, is de rol van charismatisch leiderschap verwaarloosbaar in het verklaren waarom Khomeini er wel in slaagde de macht te behouden, en Morsi niet.

Deze scriptie baseerde zich op een beperkt deel van de Engelstalige literatuur binnen het historiografische debat. Mede daarom kan er nog veel onderzoek gedaan worden naar dit vraagstuk. Met name omdat dit een aanzet is geweest om een vergelijking te maken tussen Khomeini en Morsi, en dit tot dusver in de literatuur niet tot nauwelijks is gebeurd, kan er nog veel onderzoek worden gedaan. Uit dit onderzoek kan niet worden geconcludeerd dat charismatisch leiderschap een significante invloed heeft uitgeoefend op het machtsbehoud van Khomeini, en het verlies van de macht door Morsi. Dit betekent echter niet dat in andere casussen deze rol wel invloedrijk kan zijn geweest. Om een beter antwoord te kunnen formuleren op de vraag welke rol charismatisch leiderschap heeft op het ontketenen, en ondermijnen van revoluties, zouden er andere casussen met elkaar vergeleken kunnen worden. Het zou interessant kunnen zijn om bijvoorbeeld Khomeini te vergelijken met een andere leider ten tijde van een revolutie, die ook als charismatisch leider bestempeld kan worden. Om de rol van ideologie ten tijde van revoluties nog beter te begrijpen, kan het interessant zijn om de Moslimbroederschap te vergelijken met een soortgelijke organisatie die wel een duidelijke ideologische visie had.

Literatuurlijst:

Alfoneh, Ali. "The Revolutionary Guards Role in Iranian Politics." *Middle East Quarterly*, 2008: 3-14.

Bayat, Asef, *Making Islam Democratic, Social Movements and the Post-Islamist Turn*. Stanford: Stanford University Press, 2007.

Bayat, Asef. *Revolution without Revolutionaries: Making Sense of the Arab Spring*. Stanford, CA: Stanford University Press, 2017.

Bunton, Martin and William Cleveland, *A history of the Modern Middle East*. Philadelphia: Westview Press, 2016.

Dabashi, Hamid. *Theology of Discontent; The Ideological Foundations of the Islamic Revolution*. New York: Routledge, 2006.

Eisenstadt, Shmuel. *Max Weber, On Charisma and Institution Building*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1968.

Fischer, Michael. *Iran From Religious Dispute to Revolution*. Harvard: Harvard University Press, 1980.

Foran, John. *Revolutionizing Theory/Theorizing Revolutions: State, Culture, and Society*. New York: New York University Press, 1995.

Nathan Gonzalez, *Engaging Iran: The Rise of a Middle East Powerhouse and America's Strategic Choice*. Westport, CT: Praeger, 2007.

Nathan Gonzalez and Elliot Hen-Tov, "The Militarization of Post-Khomeini Iran: Praetorianism 2.0." *The Washington Quarterly*, 2011: 45-59.

Houchang, Chehabi. *Iranian Politics and Religious Modernism: The Liberation Movement in Iran under the Shah and Khomeini*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1990.

Iskander, Elizabeth. *Sectarian Conflict in Egypt: Coptic Media, Identity and Representation*. New York: Routledge, 2012.

Kamrava, Mehran. *A Concise History of Revolutions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.

Mehdi Moslem, *The State and Factional Politics in the Islamic Republic of Iran*. Syracuse, NY: Syracuse University Press, 2002.

Post, Jerrold. "Narcissism and the Charismatic Leader-Follower Relationship." *Political Psychology*, 1986: 675-688.

Rakel, Eva Patricia. "The Political Elite in the Islamic Republic of Iran: From Khomeini to Ahmandinejad." *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, 2009: 105-125.

Ranko, Elizabeth Iskander Monier and Annette. "The Fall of the Muslim Brotherhood: Implications for Egypt." *Middle East Policy*, 2013: 111-123.

Schutz, Barry M., and Robert O. Slater. "A Framework for Analysis," in *Revolution and Political Change in the Third World*, Barry M. Schutz and Robert O. Slater, eds. Boulder, CO: Lynne Rienner, 1990, 3–18.

Skocpol, Theda. "Rentier State and Shi'a Islam in the Iranian Revolution", *Theory and Society*, 1982, 265-283.

Stacher, Joshua. *Adaptable Autocrats: Regime Power in Egypt and Syria*. Stanford, CA: Stanford University Press, 2012.

Trager, Eric. *The Arab Fall: How the Muslim Brotherhood Won and Lost Egypt in 891 days*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, 2016.

Trager, Eric. *The Muslim Brotherhood in Contemporary Egypt: Democracy redefined or confined?* London: Routledge, 2012.